

Гринчак С. В.,
к.ю.н., доцент,
Трикашна М. В.,
студентка,

Національний юридичний університет
ім. Ярослава Мудрого, м. Харків

ОЦІНОЧНІ ПОНЯТТЯ В КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ НОРМАХ

Понятійний апарат будь-якого нормативного акта, у тому числі Кримінального кодексу України (далі – ККУ), повинен відповідати певним вимогам, зокрема чіткість та зрозумілість. Проте, законодавець не може передбачити всі життєві ситуації у конкретних правових нормах, а тому для цього існують оціночні поняття, зміст і обсяг яких можуть змінюватись у часі та залежати від контексту норми і особливостей конкретного випадку.

Виокремлюється ціла низка специфічних властивостей (ознак) оціночних понять, як-от те, що вони фіксують лише найзагальніші ознаки відображених у них явищ; як правило, не конкретизуються і не роз'яснюються законодавцем у правовій нормі (однак така конкретизація може здійснюватися, наприклад, Пленумом Верховного Суду України); конкретизуються у процесі правозастосування у кожному окремому випадку, забезпечуючи можливість індивідуального підходу до кожного суспільного відношення тощо.

Окрім цього, оціночні поняття надають правозастосовним органам можливість самостійно оцінювати факти в межах, передбачених оціночною нормою, тобто створюють можливості для дискреції суб'єкта при реалізації та застосуванні їх на практиці. Таким чином, сама природа оціночних понять потребує конкретизації з боку суб'єктів правовідносин.

Оціночні поняття виступають особливою формою матеріалізації аксіологічних та правових установок суспільства, а також надають особливого характеру та форми юридичним нормам, до складу яких вони входять. Конструюючи оціночну правову норму, законодавець делегує частину своїх повноважень щодо правового регулювання суспільних відносин суб'єктам правозастосовної діяльності в частині індивідуального вирішення конкретної справи і найповнішого задоволення інтересів її учасників. Але, формулюючи оціночне поняття та делегуючи право самостійного визначення його змісту, законодавець не може не усвідомлювати при цьому потенційну загрозу неоднозначного праворозуміння та подальшого застосування, що може бути спричинене надзвичайною складністю інтерпретації оціночних понять.

Серед оціночних понять, що використовуються у загальній частині ККУ, можна назвати такі, як «малозначність», «істотна шкода» (ч. 2 ст. 11 ККУ), «необхідна і достатня шкода» (ч. 1 ст. 36 ККУ), «тяжка шкода» (ч. 2 ст. 36 ККУ), «достатні підстави» (ч. 2 ст. 37 ККУ), «явно злочинний наказ або розпорядження» (ч. 3 ст. 41 ККУ), «значна суспільно корисна мета» (ч. 1 ст. 42 ККУ), «тяжкі особисті, сімейні чи інші обставини» (п. 5 ч. 1 ст. 66 ККУ), «аморальні дії» (п. 7 ч. 1 ст. 66 ККУ) тощо. У теорії кримінального права та (або) в судовій практиці може бути сформульований стандарт (еталон) оціночного поняття, який не вичерпує повністю його зміст, однак є тим орієнтиром, який допомагає правозастосовним органам здійснити тлумачення відповідного оціночного поняття.

Застосування оціночних понять у Загальній частині ККУ, хоч і вважається низкою вчених неможливим і неприйнятним, виступає вимушеною потребою, відмовитися від якої принципово неможливо. У будь-якому випадку, в силу об'єктивних закономірностей людської психології та соціального буття, значна частина оціночних понять вбачається такою, що у принципі не піддається формалізації.

На відміну від Загальної частини, в Особливій частині ККУ було проведено велику роботу з конкретизації відповідних оціночних понять, їхньої заміни на більш формалізовані. Нині в Особливій частині кримінального права оціночні поняття формулюються, наприклад, як «інші», «інші тяжкі наслідки», що дозволяє певною мірою розкривати такі поняття. Зокрема перед словом «інші» у диспозиції норми розміщується певна конкретна ознака, у зіставленні з якою «інші» тлумачаться як близькі за характером та ступенем суспільної небезпеки елементи. Окрім граматичного та логічного тлумачень, для розкриття змісту оціночних понять в Особливій частині кримінального права необхідно враховувати зміст родового, видового та безпосереднього об'єктів відповідного складу злочину. Саме об'єкт, в першу чергу, визначає характер суспільної небезпеки, а відповідно, і всіх її елементів. Наприклад, «особлива жорстокість», «спосіб, небезпечний для життя багатьох осіб», які передбачені в ч. 2 ст. 115 ККУ тощо.

Підводячи підсумки, необхідно наголосити на тому, що відсутність єдиного підходу до розуміння та значення оціночних понять в кримінальному праві не можна трактувати лише як певний недолік сучасної науки, оскільки саме у цьому знаходить свій вияв науковий плюралізм. Існування оціночних понять у кримінально-правових нормах є адекватною реакцією законодавця на неможливість передбачення усіх аспектів суспільних відносин. Разом з тим, використання оціночних понять у кримінальному праві надає останнім характеру універсальності та гнучкості.

В той же час, необхідно завжди пам'ятати про доцільність максимальної уніфікації термінології кримінального законодавства, яка має актуальне значення для подальшого удосконалення чинного законодавства та практики його застосування.

Література

1. Веренкіотова О. Застосування оціночних понять права в українському законодавстві: окремі аспекти / О. Веренкіотова // Підприємництво, господарство і право. – 2012. – № 12. – С. 22-25.

2. Дубно Т. В. Способи вчинення злочину, сформульовані за допомогою оціночних понять у Кримінальному кодексі України / Т. В. Дубно // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Юридические науки». Том 26 (65) – 2013. – № 2-1 (Ч. 2). – С. 191-197.

3. Косович В. Оціночні поняття як джерело і форма права / В. Косович // Вісник Львівського Університету. Серія юридична. Вип. 40. – 2004. – С. 52-59.

4. Лановенко К. Суб'єктивний момент при застосуванні оціночних понять у кримінальному законодавстві / К. Лановенко // Підприємництво, господарство і право. – 2010. – № 9. – С. 152-155.

5. Лановенко К. С. Правова сутність оціночних понять кримінального законодавства / К. С. Лановенко // Часопис Київського університету права. – 2012. – № 1. – С. 326-329.

6. Хім'як Ю. Б. Окремі питання впливу Європейської Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод і практики Європейського Суду з прав людини на кримінальне право України / Ю. Б. Хім'як // Держава і право. Юридичні і політичні науки. Вип. 45. – К.: Ін-т держави і права НАН України / гол. ред. кол. Ю. С. Шемшученко, 2009. – С. 477-481.

УДК 347.1 (043.2)

Демиденко Н. В., к.ю.н., доцент,
Національна академія внутрішніх справ, м. Київ

ПРАВОВИЙ ЗВИЧАЙ І ЗВИЧАЄВЕ ПРАВО: СПІВВІДНОШЕННЯ КАТЕГОРІЙ

В статті 7 ЦК України передбачено, що цивільні відносини можуть регулюватися звичаєм, зокрема звичаєм ділового обороту. У цій же статті наведене таке визначення звичаю – звичаєм є правило поведінки, яке не встановлене актами цивільного законодавства, але є усталеним у певній сфері цивільних відносин.

Аналіз нормативно закріпленого поняття звичаю дає можливість виокремити його ознаки. Перш за все, звичай є загальновизнаним правилом